

ZAKAJ IN KAKO RAZVIJATI KARAKTER NADARJENEGA OTROKA ZA BODOČEGA VODITELJA

Tamara Malešević, univ.dipl.psih.

Osnovna šola Šmarje pri Jelšah

tamara.malesevic@guest.arnes.si

Povzetek

Če spodbujamo moralni razvoj nadarjenih otrok, če spodbujamo njihovo osebnostno rast, spodbujamo njihove potencialne voditeljske kompetence.

Če bodo nadarjeni razvili svoj potencial, bodo spontano ali formalno vodili somišljenike, skupine, time. Vsekakor se bo njihova vloga vsake toliko časa dotaknila moralnih dilem in potegnila za sabo odločitve, ki bodo imele posledice za več ali veliko ljudi.

Prioritetni namen pri spodbujanju katere koli nadarjenosti otroka je razvoj karakterja, razvoj humanističnih vrednot bodoče sprašujoče se in integrirane osebnosti, saj to vodi k voditeljem, ki bodo kos prihodnosti, ki želi preživeti.

Voditeljske veščine se relativno lahko priučijo: Načrtovanje in organizacija, Reševanje problemov, Odločanje, Govorna ter pisna komunikacija, Zakonitosti skupinske dinamike, Osnove vodenja. Verjetno zadošča povprečna ali nadpovprečna interpersonalna inteligentnost in dober trening.

Tisto, kar je težje na hitro privzgojiti, je duhovna vrlina, karakter. Zato se zdi, da je to glavna naloga pedagogov, ki imamo izjemno možnost vplivati na razvoj vrednot nadarjenih in talentiranih otrok.

Ključne besede: *moralni razvoj, nadarjeni otroci, vodstvene sposobnosti*

WHY AND HOW TO DEVELOP THE CHARACTER OF A GIFTED CHILD TO BECOME A FUTURE LEADER

Tamara Malešević, BA, school psychologist

OŠ Šmarje pri Jelšah Primary school

tamara.malesevic@guest.arnes.si

Abstract

If we encourage the moral development of gifted children, if we support their personality growth, we encourage their potential leadership competences.

If gifted children develop their potential, they will spontaneously or formally lead their followers, groups, teams. From time to time they will have to confront different moral dilemmas, leading to decisions with consequences for a some or many people.

Developing the character, humanistic values of a future inquisitive and integrated personality is absolutely the prime aim at encouraging any kind of children's giftedness. This leads to leaders who can create the future bound to survive.

Leadership skills are fairly easy to learn: Planning and organising skills, Problem-solving skills, Decision-making skills, Speech and written communication skills,

Group Dynamic skills, Foundations of leadership. Average or above average interpersonal intelligence is probably enough, combined with good training.

It takes time to develop good personal virtue, the character. Therefore, this seems to be the main role of educators, who have a special opportunity to influence the value system of gifted and talented children.

Keywords: *leadership, leadership skills, character development*

1. Nekatera psihološka izhodišča socialnega razvoja otroka

Procesi socializacije se stekajo v osebnost otroka in mladostnika in so najbolj očitno strukturirani v njihovem karakterju in sistemu vrednot.

Karakter je »stabilna značilnost posameznika, da se odziva na situacije na moralen način, ki se kaže v vedenjskih vzorcih (kazalci karakterja) – npr. prijaznosti, poštenosti, odgovornosti in v splošni spoštljivosti do drugih

(Lickona, 1991b po Berkowitz, 1997). Je lahko dober ali slab in se kaže v dejavnostih, skozi katere se izražajo vrednote in znanja.

Raziskave so pokazale pozitiven vpliv razvoj karakterja na motivacijo, vztrajnost, delavnost, samodisciplino in rezultate pri učenju (ibid.).

Vrednote so osnova karakterja, ki vsebujejo kognitivno in afektivno komponento. Karakter pa vsebuje še dve komponenti: konativno in vedenjsko. Torej, karakter se nujno izraža skozi **delovanje, udejstvovanje, uveljavljanje**.

MORALNI RAZVOJ (po Kohlbergu) doseže svoj morebitni zaključek pri posamezniku ob koncu najstniških let. Moramo imeti v mislih, da je v otroštvu otrok v predkonvencionalni fazi moralnega razvoja, kar pomeni, da pravila spoštuje, ker se boji kazni ali hoče biti pohvaljen, oz. bo tako prišel do zaželenega cilja. V začetku najstništva (okoli 12 let) je otrok v konvencionalni fazi moralnega razvoja, kar pomeni, da se pravilom podreja, ker se na ta način potrdi v družbi (je opazen, sprejet, spoštovan), ali pravila sprejme, ker pač »mora«. Srednješolci pridejo v postkonvencionalno fazo moralnega razvoja, ko ponotranjijo tista pravila, ki se jim zdijo smiselna, ko so zmožni relativizirati in spreminjati pravila glede na situacije in potrebe. V zadnji fazi se ponotranji splošni etični sistem, ki postane del posameznika. Takrat šele kršitve le tega izzivajo občutke krivde.

Piaget je na osnovi raziskovanj otroških komentarjev zgodb z različnimi primeri vedenja otrok, prišel do razvojnih stopenj moralnega presojanja. Pri šolskem otroku sta to dva stadija: moralni realizem (5-9 let) ter moralni subjektivizem (9 let in naprej).

Giliganova (1984) pa izhajajoč iz kritike Kohlbergove teorije opozarja na značilno moško usmerjenost pri moralnem presojanju (v odgovornost in abstraktno pravičnost) ter žensko usmerjenost (v skrb in odnose med ljudmi).

R. Selman definira naslednje stopnje razvoja **SOCIALNE KOGNICIJE** otroka:

1. stopnja (4-6 let). Otrok se zaveda le svoje perspektive.
2. stopnja (6-8 let). Otrok razume, da drugi imajo drugačne perspektive, ampak te ima za napačne.
3. stopnja (8-10 let). Otroci razumejo realnost različnih perspektiv, vidijo sebe z vidika nekoga drugega.
4. stopnja (10-12 let). Otroci so sposobni prevzeti perspektivo posplošenega drugega, oz. tretjega. Lahko predvidevajo misli, pojavi se metaperspektiva.
5. stopnja (12 let in dalje, oz. nekateri posamezniki je nikoli ne dosežejo). Vedno bolj se zavedajo subjektivnosti in kompleksnosti socialnih perspektiv ter, da je potrebno različne želje in potrebe podrediti sistemu pravil, ki za njih postajajo referenčni okvir.

Eisenbergova (ibid.) je ugotavljala razvojne stopnje **PROSOCIALNEGA SKLEPANJA**, ki se v obdobju osnovne šole pri otroku gibljejo od usmerjenosti nase (iz hedonistične usmerjenosti) k potrebam drugih, od stereotipne usmerjenosti do empatične usmerjenosti, ki je značilna za konec otroštva (12. leto).

Razvoj moralnega presojanja v otroštvu se pozitivno povezuje z otrokovo inteligentnostjo, sposobnostjo logičnega mišljenja in zavzemanja socialne perspektive (Marjanovič Umek et al., 2004).

Gotovo velja, da je razvoj abstraktnega mišljenja nujni pogoj, da otrok pridobi osnovne pogoje za moralno presojanje in vedenje, za kar potrebuje dovolj veliko število strategij samonadzora.

2. Vodstvene sposobnosti in sorodni pojmi

»VODSTVENE SPOSOBNOSTI so sposobnosti prepričevanja ljudi, da nekomu sledijo na poti, po kateri še niso nikoli hodili, proti mestu, kjer še nikoli niso bili in, če se ta pot izkaže za uspešno, mu sledijo vedno znova.« (J. Mariotti po Karnes, Chouvin, 2005).

Osebnostne lastnosti voditeljev so: fleksibilnost in učinkovitost mišljenja in ukrepanja, sposobnost razumevanja in motiviranja drugih ljudi, spretnost besednega izražanja, želja po izzivih, zmožnost ustvarjalnega reševanja problemov, zmožnost kritičnega mišljenja, sposobnost zaznavanja novih odnosov, tolerantnost do nejasnosti, samousmerjanje in samozavest (ibid.).

INTERPERSONALNA INTELIGENTNOST

(po H. Gardnerju)

- usmerjena navzven, k vedenju, občutkom in motivacijam drugih. Gre za zmožnost opazovanja in razlikovanja med drugimi posamezniki, predvidevanje njihovih želja, namer (tudi podzvestnih). Oseba lahko z vplivanjem na druge usmeri njihovo obnašanje v izbrani smeri. Je tesno povezana z intrapersonalno inteligentnostjo, ki je obrnjena k raziskovanju in poznavanju človekove notranjosti, saj je vedenje o sebi neločljivo vezano na zmožnost prenašanja spoznanj.

EMOCIONALNA INTELIGENTNOST

- je sposobnost prepoznavanja in spremljanja svojih in čustev drugih ljudi ter uporabe teh informacij pri svojem razmišljanju in vedenju.« (Salovey, Mayer 1989, po ibid.). To so emocionalne lastnosti, ki opisujejo uspešne ljudi: empatija, izražanje in razumevanje lastnih občutkov, samoobvladovanje, neodvisnost, prilagodljivost, priljubljenost, reševanje problemov v sodelovanju z drugim, vztrajnost, naklonjeno vedenje, prijaznost, spoštovanje.

3. Zakaj spodbujati vodstvene sposobnosti?

Vsaka družba potrebuje vodje, ki bodo spreminjali stanje KAKO JE v stanje KAKO NAJ BI BILO. Ključni pojem je SPREMEMEBA, razvoj.

Nadarjeni posamezniki spontano vodijo time in skupine, podjetja kot strokovni vodje. Lahko pa posameznik, ki ima le nadpovprečen potencial dobrega vodje, postane vodja. V obeh primerih, dober vodja je tisti, ki je karakterna, moralna osebnost.

Vodje morajo imeti osebno in prepričljivo vizijo, ki je hkrati uresničljiva ter morajo biti zavezani k lastnemu razvoju.

Sodobni vodje vodijo druge v razvijanju rešitev. Oni delajo Z ter ZA ljudi, ne pa s pomočjo njih (Karnes, Chouvin, 2005).

4. Vmeščenenost razvoja karakterja učenca v vzgojnoizobraževalni sistem

Spomnimo se seznama TEMELJNIH VREDNOT (Marentič Požarnik, 2000), ki so predpisane s strani demokratične in pluralistične družbe, so zapisane v Izhodiščih kurikularne prenove (1996) in so norma v slovenski javni šoli: posameznik in njegov razvoj (kulturno, ustvarjalno, delovno, družbeno in okolja zavedajoče se bitje), svoboda in odgovornost, enakost možnosti, strpnost in solidarnost, nacionalna identiteta, ter znanje.

Vzgojnoizobraževalni sistem razvija kompetence (znanja in veščine) ter karakter otrok in mladine.

Žal, storilnostna orientacija v izobraževalnem sistemu je dominantna in nekoliko zanemarljiva pomen sistematičnega vpliva na razvoj karakterja, še posebej pri nadarjenih otrocih. Gotovo sta te dve orientaciji združljivi in se ne izključujeta. Saj se karakter manifestira v najvišjih oblikah kompetenc in obratno (Ferguson, 2004). Med cilje »vedeti kaj« in »vedeti kako« je nujno vključiti »vedeti zakaj«.

Moramo pa vedeti, da so elementi moralne vzgoje sestavni del formalnega, kakor tudi neformalnega ali celo skritega kurikulumu šole.

5. Kaj spodbujati pri potencialnih voditeljih

5.1. Avtorici iz ZDA F. KARNES IN J. CHOUVIN (2005) poudarjata, da je treba pri otroku z vodstvenimi sposobnostmi razvijati nekatere VEŠČINE, kakor tudi OSEBNOSTNE LASTNOSTI. Razvoj znanj in veščin za vodenje je lahko vpeto v celotni šolski kurikulum – komunikacijski veščine, odkrivanje problemov, iniciativnost, kritično in ustvarjalno mišljenje in reševanje problemov, odločanje, debatiranje, povezovanje prireditev in diskusij. Lahko je organizirano tudi kot obšolska dejavnost ali intenziven tečaj. Bodoče vodje čakajo posebni izzivi zaradi multikulturalnih značilnosti sodobnega družbenega okolja. Zato je pomembno njihovo zavedanje pomena VKLJUČENOSTI VSEH LJUDI.

5.2. SINGAPURSKI VZGOJNOIZOBRAŽEVALNI sistem temelji na dominaciji interesov kolektiva, skupnosti in domovine nad interesi posameznika. Zato so v osnovi moralnega razvoja SODELOVANJE IN SOČUTJE. Prav ta sistem se lahko pohvali z dobro razdelanimi programi za razvoj nadarjenosti (GEP) in znotraj tega vodstvenih sposobnosti (LDR) učencev in dijakov. Program je predstavljen na internetni strani Ministrstva: <http://www.moe.gov.sg/education/programmes/gifted-education-programme/special-programmes/leadership-programmes/leadership-development-programme/>.

5.3. TAKSONOMIJA VZGOJNIH CILJEV – av. BLOOM (Marentič Požarnik, 2000)

Ta taksonomija se razvija skozi faze: Sprejemanje, Reagirane ali ravnanje, Usvajanje vrednot, Organiziranost vrednot ter Razvoj celovitega značaja. Te se spreminjajo glede na stopnjo ponotranjenosti.

5.4. M.W. BERKOWITZEVA MORALNA ANATOMIJA (1997)

Moralna anatomija po Berkowitzu je namenjena vzgoji za:

1. **Moralno OBNAŠANJE.**
Gre za neposreden (disciplina, pravila, nagrade, kazni..) in posreden način vplivanja (razpršen in trajno razvija odgovorno osebnost).
2. **Moralne VREDNOTE.**
Spodbuja se introspekcija lastnih vrednot, moralne dileme...
3. **Moralni KARAKTER.**
Vzpostavljanje navad, ki se z zorenjem introjecirajo in generalizirajo (npr. minute za hvaležnost).
4. **Moralne PRESOJE.**
Redna vrstniška diskusija na aktualno moralno dilemo ali formiranje skupnosti z močnim občutkom pripadnosti, pravičnosti.
5. **Moralna ČUSTVA.**
Spodbujanje razvoja empatije ter prepoznavanje moralnih čustev (ponos, sram, pripadnost, krivda...) ter primerno izražanje le-teh.
6. **Moralno IDENTITETO.**
Legalizacija razvoja moralne identitete skozi legalizacijo otrokovega eksperimentiranja z vlogami, modeli, vrednotami, konflikti, interakcijami na družbeno sprejemljiv način.
7. **META-MORALNE karakteristike.**
Te bazirajo na samodisciplini.

6. Predstavitev programov za razvoj vodstvenih sposobnosti s posebnim poudarkom na razvoju karakterja

6.1. Predstavitev lestvice LEADERSHIP SKILLS INVENTORY (Lestvica voditeljskih veščin), av.: Frances A. Karnes, Jane C. Chauvin, 2005

Lestvica, ki je hkrati osnova za program razvijanja vodstvenih veščin je namenjena učencem predmetne stopnje osnovne šole, srednješolcem in starejšim.

Vprašalnik oz. program vključuje naslednjih 9 področij:

1. **Osnove VODENJA**
- so znanja o pojmihi s področja vodenja ter o različnih stilih vodenja.
2. **Veščine PISNEGA KOMUNICIRANJA**
- so sposobnosti, ki vključujejo pisanje izvlečkov, pisanje govornih nastopov, pisanje raziskovalnih poročil.
3. **Veščine GOVORNEGA KOMUNICIRANJA**
- so veščine, ki se kažejo v oblikovanju stališč o določeni temi, govornem nastopanju in načinu izražanja konstruktivne kritike.
4. **Veščine OBLIKOVANJA ZNAČAJA**
- se kažejo v razumevanju pomena svobodne izbire, prepoznavanju svojih vrednot, uveljavljanje lastnih izbir.
5. **Veščine ODLOČANJA**
- so spretnosti zbiranja podatkov, analize posledic posameznih odločitev in izpeljava logičnih zaključkov.
6. **Znanja o SKUPINSKI DINAMIKI**
- vključujejo sposobnost spodbujanja skupine, doseganje kompromisov ali doseganje soglasja.
7. **Veščine REŠEVANJA PROBLEMOM**
- so: odkrivanje problemov, odkrivanja strategij za njihovo reševanje, sprejemanje nepriljubljenih odločitev.
8. **Veščine za spodbujanje OSEBNOSTNE RASTI**
- vključujejo samozaupanje, občutljivost, osebnostno zorenje.
9. **Veščine NAČRTOVANJA**
- so: postavljanje ciljev, postavljanje rokov, formuliranje evalvacijskih strategij.

Ad 4). Pri oblikovanju značaja priporočajo dejavnosti, ki izhajajo iz naslednjih ciljev: razumevanje lastnih občutkov, skrbni in pravični odnos do drugih, razumevanje čustev drugih, občutljivost za potrebe drugih, iskreno zanimanje za druge ljudi, časten odnos do drugih, izpolnjevanje obljub, močna in argumentirana prepričanja, zmožnost priznavanja

napak, zbirka lastnih standardov, svobodno oblikovanje vrednostnega sistema, poznavanje stvari pomembnih v lastnem življenju, javno zagovarjanje lastnih odločitev, sprejemanje drugačnih idej in odločitev drugih ljudi, spoštovanje pravic drugih, lojalnost do nadrejenih in lastnih prijateljev.

6.2. Ministry of Education, Singapore: LEADERSHIP DEVELOPMENT PROGRAMME – LDP (Ministrstvo za šolstvo, Singapore, Program za razvoj vodstvenih sposobnosti)

Cilji programa LDP:

- Učenci razumejo, da se vodenje prične z zavedanjem in obvladovanjem lastnih vrednot in osebne iniciative.
- Sprejemajo različne pristope pri delu ter sprejemajo različnost osebnosti drugih ljudi, raziskujejo in uporabljajo inovativne rešitve za skupno dobro v družbi.
- Začenjajo in načrtujejo projekte, ki temeljijo na potrebah lokalnih skupnosti.
- Postavljajo realne cilje in obvladujejo tveganja tekom realizacije družbeno koristnih projektov.

Program LDP (Program za razvoj vodstvenih sposobnosti) poteka v treh fazah:

1. Odkrivanje potreb v skupnosti in tridnevni obisk v instituciji ali društvu, ki ima potrebe po družbeno koristnem delu.
2. Štirimesečno družbeno koristno delo pod vodstvom mentorja...
3. Predstavitev in razstava.

7. Usmeritve za razvoj karakterja vodstvenih talentov

V našem vzgojnoizobraževalnem sistemu zaradi dominacije storilnostne orientacije je gotovo potrebno poudarjati naslednje:

- SODELOVANJE IN TOLERANCO,
- preusmerjanje na TEKMOVATI S SEBOJ (ne z drugimi) in s tem v zvezi problem zavidevanja (Ferbežer, Meško, Malešević, 2007),
- ODGOVORNOST OD DRUGIH LJUDI IN DO VPRAŠANJ SKUPNOSTI,
- NENASILNO KOMUNIKACIJO itd.

Primere aktivnosti za spodbujanje karakterja in vodstvenih sposobnosti (nadarjenih) učencev v našem vzgojnoizobraževalnem sistemu in okolju bi lahko razvrstili v tri skupine:

1. UČENJE S POSNEMANJEM,
Kontakti z odraslimi, z vzorniki, liderji - v živo, s pomočjo literature, in medijev.
2. PARTICIPACIJA :
 - udeležba mladih pri odločanju in udejstvovanju v šolskem življenju kakor tudi v lokalnem (otroški parlament),
 - debatni klubi, javne debate, sooblikovanje medijskih oddaj,
 - organizacija in povezovanje prireditev, dogodkov...
 - reševanje globalnih ali drugih problemov (raziskovalne naloge, projekti...),
3. PROSOCIALNO DELOVANJE:
 - družbeno koristno in dobrodelno delo,
 - mediacija v medvrstniških konfliktih.

Predvsem pa lahko učitelj konkretno življenjsko situacijo izkoristi in spodbudi ter vodi razčlenjevanje moralnih dilem, konfliktnih situacij in spopada nasprotnih si stališč. To so izkustvene priložnosti za razvoj moralne kompetence, kritičnega mišljenja in konstruktivnega reševanja problemov, ki so nujna izkušnja za bodočega vodjo pa tudi za vse ostale.

Dvanajsto leto starosti otroka je nekakšen pomemben mejnik v socialnem razvoju otroka. Takrat otroci večinoma zmorejo upoštevati subjektivizirane perspektive drugih ljudi in prestopijo v fazo abstraktnega mišljenja. Te pogoje potrebujemo za oblikovanje moralnega vodje.

Gotovo lahko pred tem gradimo na razvoju komunikacijskih in drugih veščin. Lahko pa, da nas bo ravno kakšen nadarjen otrok presenetil, saj je ravno za njih značilno zgodnje zanimanje za moralne dileme in bolj zrelo moralna presoja.

Literatura:

1. Karnes A. Frances, Chauvin C. Jane. (2005). Leadership Skills Inventory. Great Potential Press, USA.

2. Marjanovič Umek, Ljubica et al. (2004). Razvojna psihologija. Znanstvenoraziskovalni institut Filozofske fakultete, Ljubljana).
3. Ferguson, Reginald. (2004). Character Is Who You Are. chiron.valdosta.edu/whuitt/col/morchr/morchr.html - 55k (Posneto 20.10.2008).
4. Berkowitz, M.W. The Education of the Complete Moral Person: <http://tiger.uic.edu/~lnucci/MoralEd/articles/berkowitzed.html>. (Posneto 26.10.2008)
5. Ministry of Education, Singapore. <http://www.moe.gov.sg/education/programmes/gifted-education-programme/special-programmes/leadership-programmes/leadership-development-programme/> (Posneto 20.10.2008)
6. Marentič Požarnik, B. (2000). Psihologija učenja in pouka. DZS, Ljubljana.
7. Ferbežer, I., Meško, M., Malešević, T. (2007). Experiencing Envy Among Gifted Children. World Council For Gifted and Talented Children (17th Biennial Conference) Warwick, England.